

ANKARAD, 2024; 5(10): 133-143	ankaradergisi06@gmail.com
e-ISSN: 2717-9052	

Kitap Tanıtımı / Book Review

PETER CHELKOWSKİ, HAMİD DABASHİ, BİR DEVRİMİ SAHNELEMEK: İRAN İSLAM CUMHURİYETİ'NDE PROPAGANDA SANATI, ÇEV. ANIL BİBER, İSTANBUL: THE KİTAP YAYINLARI, 2018.

Murat YÜMLÜ*

İran tarihi binlerce yıllık uygarlık mirası, imparatorluklar geçmişi, *Persepolis, İsfahan, Şiraz, Meşhed, Erdebil, Tebriz, Reşt, Rey, Merv* gibi tarihsel süreçlerin ürünü ve imparatorluklara başkentlik yapmış pek çok şehir, olgu ve kavramları ihtiva eden zengin bir birikimi yansıtmaktadır. İran, Farsça kültür dünyasının zengin bir örneği olarak baştanbaşa göz dolduran, sadece uluslararası ilişkiler ve nükleer silahlanma süreçlerine yönelik gündemlerle sınırlandırılmayacak derinliği ve iddiayı taşımaktadır. 20. yüzyıl, İran'ın karmaşık siyasi tarihinin anlaşılması açısından önemli bir dönemeci oluşturmuştur. Ülkenin siyasi ve toplumsal döngüleri üzerinde, tarih katmanlarının yepyeni bir çehresini oluşturan İran İslam Devrimi'nin sosyolojik incelemelere konu olan yönlerine kadar 1906'da Meşrutiyet Devrimi'nden başlayan siyasi, toplumsal ve ekonomik süreçler etkili olmaya devam etmiştir.

1971'de, kesintisiz 2500 yıllık imparatorluk mazisini kutlayan bir ülke olmasının ötesinde, İran, Şahlık rejimine son veren ve halk ayaklanmalarıyla ivme kazanan İran Devrimi (1979) ve İran İslam Cumhuriyeti'ne yol açan yepyeni bir toplumsal travma sürecini 1980'lerde, savaş ortamında yaşamaya devam etmiştir. Irak-İran arasında yaşanan ve yaklaşık sekiz yıl süren bu savaşın toplumsal ve ekonomik bilançosu modern Ortadoğu tarihinin en ağır savaş bilançoları arasında ilk sıralarda yer almıştır. Ortadoğu tarihinin ihtilaller, isyanlar ve devrimler sürecinde savaşla harmanlanan sosyal siyasi ve ekonomik boyutu açısından İran tam bir laboratuvar özelliği taşımıştır.

Bu anlamda zamandizinde İran tarihinin, binlerce yıllık etüdünün güçlüğü dikkate alındığında, 20. yüzyıl tarihine dair bazı kalıplaşmış dönem

* Doç. Dr. Murat YÜMLÜ, Bartın Üniversitesi Ortak Dersler Bölümü, myumlu@bartin.edu.tr. ORCID No: 0000-0001-7902-5339.

Yümlü, M. (2024). Peter Chelkowski, Hamid Dabashi, *Bir Devrimi Sahnelemek: İran İslam Cumhuriyeti'nde Propaganda Sanatı*, Çev. Anıl Biber, İstanbul: The Kitap Yayınları, 2018. ANKARAD, 5(10), 133-143.

noktalarına vurgu yapıldığı ve 1980-1988 yılları arasında yaşanan ve Basra'nın iki yakasını ağır olaylarla etkileyen savaşın sosyal boyutları arasında propagandanın da önemli bir rol oynadığı görülmektedir.

Devrimlerin savaşları, askeri darbeleri, ekonomik bunalımları takip ettiği tarihsel süreçlerin tam bir sinopsisini yapmak üzere araştırılan önemli bir kesit toplumsal hayata yön veren ve siyasal iktidarın geçiş süreçlerinde, rejimi pekiştirmek üzere başvurduğu propagandadır. Bu çerçevede “İran Çalışmaları” alanında Türkçe yazına kazandırılan eserin devrimin sahnelenmesinde nasıl uygulamaların hayata geçirildiğini anlamak açısından temel bir başvuru kaynağı olduğu belirtilmektedir.

1978 sonlarındaki toplumsal mücadele olaylarıyla başlayan ve 1979'da İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi'nin (1919-1980) ülkede ayrılması, Ayetullah Ruhullah Humeyni'nin bulunduğu uçağın Paris'ten Tahran'a (Mehrabad Havaalanı) ulaşmasıyla dönüm noktalarından birini yakalayan İran (İslam) Devrimi, İslam Cumhuriyeti'nin kuruluşunu nasıl sağlamıştır ve meşruiyet zeminin hazırlanmasında propagandanın, temel “toplumsal mitlerin ve kolektif sembollerin geniş çaplı idaresi” amacıyla neler yapılmıştır soruları çalışmanın temel sorularını oluşturmaktadır.¹

Çalışma, gösterge bilimsel açıdan “efemera” niteliğindeki malzemenin gelip geçici olmadığını, kaybolmayacak bir derinlik ışığında bir millet ve devlet hakkında çok önemli malzemelerin tarihsel çerçevede yorumlanmasının, toplumsal refleksleri anlamak açısından önemini vurgulamaktadır. Dabashi, İran Devrimi'ni müteakip tüm tarihsel sosyolojik süreci toplumsal ayrışma ve bütünleşme dinamikleri ışığında diyalektik bir modelde incelemiştir. Gözden kaçabilen posterler, pullar, İran'da İslam Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinin önderi Ayetullah Humeyni ve diğer dini otoriteler arasında mollaların tarihsel özne ve devrim sosyolojisine uygun sınıf rolüyle etkili oldukları kasetler, duvar yazıları görsel ve işitsel malzeme dengesinin yansımalarını her yönüyle göstermiştir. Kitle iletişim araçlarının temelinde televizyon öncesinde radyo ve gazete, kamusal alana vakıf olan ve bu alanda politika yapım sürecini etkileyen kahvehane, zurhane gibi mekânlar propagandanın hangi boyutlarda sürdürüleceğini belirlemiştir. Her mekânda resim bir şekilde yazarların vurguladığı üzere “konuşmuştur”.² Tarihte bilimsel disiplinin doğası gereği belgelerin ancak dikkatle yaklaşıldığında ve güven

¹ Peter Chelkowski, Hamid Dabashi, *Bir Devrimi Sahnelemek: İran İslam Cumhuriyeti'nde Propaganda Sanatı*, çev. Anıl Biber, İstanbul: The Kitap Yayınları, 2018, sf. 6.

² A.g.e., sf. 9.

uyandırıldığında konuştuğundan söz edilir. Aynı şekilde propaganda etkisini üstlenen resimler ve görsel malzeme, bireyin ve toplumun düşünce dünyasına nüfuz etmeye başlamıştır. Yaşanan acılara, vatan müdafaasının zorunluluğu dolayısıyla şehadet kavramına kadar pek çok kavram ve duygu bu süreçte toplumsal kabullenışı sürükleyen propaganda etkisinde benimsenmiştir. Propaganda türlü yönleriyle duymaya ve görmeye yönelik bir ilgiyi ve çağırını anlatmaktadır. Ulusun düşünce sistematiğine nüfuz eden malzemenin arka planında propaganda yer almaktadır. Dabashi ve Chelkowski, “Gözleriyle duyan bir ulus hayal edin!”³ sözü ile resimlerin anlatıcılık özelliğine dikkat çekmişlerdir. Çok çarpıcı örneği hiddet üzerinden metaforlaştıran yazarların temel vurgusu, Şahlık rejimi ve geçiş koşulları ve devrim sürecinde İran’da milli psikolojinin resimler, görsel malzemenin anlatımlarından çıkarılan “Hiddetli Sanat Müzesi” ile anlatılmasıdır.⁴ İran, o ünlü caddelerinden söz edilen, Kraliçe Elizabeth, Kennedy gibi yabancı devlet başkanları ve hükümdarlarına referansla caddelerinde Avrupa kültürünün yansımalarını hissettiren bir yer olmaktan çıkmaya başlamış, devrim sonunda İslam Cumhuriyeti kurulurken resimler kelimeleri ikame etmekte etkili bir işlev üstlenmişlerdir. Bu anlamda hiddetin sanatsal anlatımın yapıcı ve etkili bir malzemesi olduğu anlaşılmaktadır.

Kitabın “Önsöz” bölümü birkaç sayfada bir görselleştirilerek 1979 İran Devrimi’nin anatomisinin çıkarılmasında malzeme bolluğunu ortaya koymaktadır. Kasetler, dönemin teknolojisini yansıtan, kitle psikolojisinin yönlendirilmesi açısından önemli araçlardır. İnsanların belleğinde yeterli ölçüde somut bir görünüm kazanamayan ve hiddetin sanatsal olarak dışavurumuna ihtiyaç duyulan kelimeler zaman zaman kısa, öz, tam olarak kitleyi yakalamak isteyen ifadeleri ortaya koymuştur. Bu süreç, ülkenin uzun soluklu gazetelerinden “*Etteleat*” gazetesinde ve dönemin basınında 1979 Ocak ayı ortalarında “*Şah Gitti/Şah Refi*” nidaları öncesinden başlamıştır.

İkinci bölümde “Tarihsel Durum: İran Devrimi’nin Sebepleri ve Koşulları” başlığı altında İran İslam Devrimi’nin gelişme süreci incelenmiştir. Kısa soluklu incelemeler devrimin patlama noktalarına referans verirken, yapısal sorunlar üzerinde dikkatle durulmaktadır. Yüzeysel etütlerden kaçınıldığında İran’da yaşanan devrim ve siyasal rejim değişikliğini ortaya çıkaran sosyolojik analizin temel parametresi, Şahlık rejiminin toplumsal kesim ve sınıfların sosyal adalet duygusuna yeterli ölçüde yanıt verememiş

³ A.g.e., sf. 9.

⁴ A.g.e., sf. 10.

olmasıdır. Yine de sosyal adalet duygusunun zedelenmiş olması sınıfsal farklılıklar ekseninde toplumsal meselelerin sinopsisini yeterli düzeyde açıklamamaktadır. Çalışma, aynı zamanda doğrudan mesajları okurlara iletebilecek sorumluluğu taşıyan ve görsel malzeme açısından tarihsel sıralamaya farklı yönlerden yaklaşan bir çalışmadır. Ayetullah Humeyni'nin 1989'da vefatından yedi gün sonra geçici kabrinde tutulan matemini fotoğrafı, şehirdeki hıncahınç kalabalıklardan sade bir örnek sunmaktadır.⁵

İran İslam Devrimi, uzaktan bakıldığında mollaların kendi iç dinamiklerinin, TUDEH gibi önemli bir sol hizbin gelişme dinamiklerinin, kent orta sınıfının yaşadığı bocalamaların, yoksulluğun yeniden üretimine neden olan sosyal adaletsizlik döngüsünün yansımalarını anlamaya yardımcı olacak bir formül ortaya koymamaktadır. Bu çerçevede yazarların geniş görüş açısıyla ve tarihsel malzeme birikimiyle analizleri sembolleştirmenin önemini vurgulamıştır. Meşruiyet zeminini genişletmek isteyen iktidar yapısının siyasal rejim tesisinde aradığı formüller aracılığıyla, milli imge ve tahayyül dünyasına nüfuz eden şahsiyetlere referans verilmesi, uzun erimli bir tarihsel etüdün ışığında halkın İslam'ın ortaya koyduğu dini düşünce ve anlayışla anayasayı ve hukuki çerçeveyi kazandığının anlatılması hedeflenmiştir. İki devrim arasında İran metaforu ele alınırken, 1906'ya kadar tarihsel dönüşümler yaşayan ülkenin imparatorluktan hanedanlık yönetiminde merkezi ve modernleşmek yolunda sistematik adımlar atan, bağımsızlık çizgisini güçlendirmek isteyen bir ülkeye dönüşümü anlatılmaktadır. İran Devrimi, bu sürecin çekişmelerinin bir ürünü olarak da dikkat çekmiştir. Siyasal meşruiyet malzeme deposunu da bu tarihsel süreçten sağlayan 1979 İran Devrimi, tarihin bagajından yararlanmak üzere propaganda, semboller ve Şiizm eksenindeki devrimci birikimi kullanmayı başarılı bir şekilde sürdürmüştür. Kitap bu çerçeveden hareket ederken neden ve nasıl soruları ışığında Şiizmin etkili olma biçimlerini ve yollarını araştırmaktadır. Seküler dağarcığın ve modernleşme süreçlerindeki seküler dinamiklerin reddedilmediği ya da propaganda alanlarından yararlanılsa da, devrimin özünde dini bir söylem ve pratik yer almıştır. Dini bir söylem ve pratik halka sosyal adaletsizlik duygusu üzerinden yaklaştığında belirli bir konjonktürün kapsayıcılığı yanıtıcı olabilmektedir. Bu açıdan 1979 İran Devrimi, hemen İslami kimlik tanımlamasının nasıl yapıldığı ve çözümlemesini anlamayı gerektirmektedir.

⁵ A.g.e., sf. 14-15.

Yümlü, M. (2024). Peter Chelkowski, Hamid Dabashi, Bir Devrimi Sahnelemek: İran İslam Cumhuriyeti'nde Propaganda Sanatı, Çev. Anıl Biber, İstanbul: The Kitap Yayınları, 2018. ANKARAD, 5(10), 133-143.

Çalışmanın üçüncü bölümüne gelirken İran Devrimi sürecinin ve devrim sonrasında temel ideolojilerinin kullanılma biçimlerine değinilmiş ve milliyetçilik, Marksizm ve geniş çerçevede sosyalizm ile İslamcılık/Şeriat akımlarının etkilerine vurgu yapılmıştır. Devrimin tarihsel sürecini uzun soluklu olarak anlatmak kitap değerlendirmesinin sınırlarını aşmaktadır; bununla birlikte İran'ın 20. yüzyıl siyasi tarihinde dönüm noktaları arasında 1906 (Meşrutiyet Devrimi), 1919 (İran ile İngiltere Arasında İmzalanan Antlaşma), 1921 (Darbe), 1926 (Pehlevi Hanedanlığı'nın Kuruluşu), 1933 (İran ile İngiliz-İran Petrol Şirketi İmtiyaz Antlaşması), 1941 (İran'ın Müttefik Güçler Tarafından İşgali), 1946 (İran'da İşgalin Son Bulması), 1951-53 (Musaddık'ın Başbakanlığı Dönemi ve Ajax Operasyonu – Mordad Darbesi), 1963 (Beyaz Devrim / Enqılab-e Sefid), 1971 (2500. Yıl Kutlamaları), 1978-1979 yıllarının sıralanması oldukça anlamlı bir dizinin nasıl oluştuğunu analiz etmeye yardımcı olmaktadır. Bu tarihsel akış içinde yepyeni örgütlenmeler, birbirine eklenen ideolojilerle Halkın Mücahitleri Örgütü ya da Tudeh örneklerinde görüldüğü gibi Şahlık rejiminin güvenlik güçlerine karşı mücadelede farklı yaklaşımlar ve politikalar benimsenmiştir. Bir afiş örneği verilen Siahkal olayı 1979 İran Devrimi'ne doğru şekillenen sürecin dikkat çeken olayları arasında yer almıştır. Siyasal rejimin yer altına doğru sürüklenen muhalefeti karşısında liberalleşme arayışları bir çözüm yolu olarak dikkate alınmıştır. Kitapta da belirtildiği üzere, ABD'de Jimmy Carter başkanlığındaki yönetim döneminde İran'a hür dünyada bir rol tasarımı ışığında liberalleşme telkin edilmiştir. Bu politikada kilitlenen İran siyasetinde ve toplumsal hayatında bir teneffüs imkânı yaratma düşüncesinden ve siyasal stratejilerden kaynaklanmıştır. Bu süreçte 1953 CIA/SIS destekli Musaddık Darbesi sonrasında yer altına itilen Ulusal Cephe (National Front/Cebhe-ye Melli) kadroları da uyanmaya başlamıştır. Bu süreçte ABD yönetiminin Şah'ın radar sistemi siparişini iptal ederek liberalleşmeye devam edilmemesine tepki gösterdiği görülmektedir. Uzun yıllardır ülkede Başbakanlık görevinde bulunan Emir Abbas Hoveyda'nın yerine Cemşid Amuzegar getirildiğinde 1977 sonlarında İran tam bir kaynayan kazan imajı sergiliyordu. Tarihi bir örnek sayılan 31 Aralık 1977'de ABD Başkanı Carter'ın İran'a ziyareti gözden çıkarılmayan Şahlık rejimi için kritik bir örnektir. 1977 yılı sonları nasıl bir kaynayan kazan imajı sergilemişse, 1978'de İran'da yönetim krizinin derinleştiği yepyeni boyutlar ve komplo içeriğiyle sorgulanan, güvenlik güçlerinin orantısız şiddet yolunda çözümlerinin yarattığı kırılma noktaları ortaya çıkmaya başlamıştır. 1978 sonbaharına gelinirken Amuzegar yerine Şerif İmami başbakanlığa getirilmiştir. Eylül'de, Tahran'da ünlü Jaleh Meydanı'nda büyük bir katliam yaşanır. Bu katliam “Kara Cuma” olarak

adlandırılır. Son olarak iki isim daha İran hükümetinin başında görevlendirilmiştir. Şerif İmamî'nin yerine önce General Azhari getirilmiş; bu süreçte bürokrasi büyük ölçüde devrimci çağrılara uygun hareket etmeye başlamıştır. Bir süre sonra, tarihi gelişmeler yaşanırken, 1978 yılının Aralık ayında Şah Muhammed Rıza Pehlevî, eski Ulusal Cephe siyasetçisi Şahpur Bahtiyar'ı (son) başbakan olarak atamaya mecbur kalmıştır.⁶

1978 yılının yaz aylarından itibaren İran Devrimi'nin işaretleri daha yoğun bir biçimde ortaya çıkmaya başlar. İran, siyasal güçlerin çeşitliliği, mücadele azminin sadece İran'ın kendine özgü (sui generis) koşullarını da dikkate alan bir toplumsal sınıf olarak ulema sınıfına mal edilemeyeceği kadar renkli ve güç dağılımının görüldüğü bir coğrafyadır. Yazarlar, eserde "İslami ideoloji"nin nasıl diğer ideolojilere galebe çaldığını anlamaya çalışırken "Estetik Durum: Devrim Mitinden İkona Sanatına" adlı başlıkla ele alınan 3. bölümde ideolojik rekabete rağmen üstü örtülü olarak mitlerden ve sembollerden yararlanan bir geçişkenlikten söz etmektedirler. Estetize edilen semboller, hiddetin dışavurumunda sanatsal yönleriyle kullanılmak istenilen öğelerdir. Bu anlatım tarzının belirli bir şablonu bulunmasa da, İran İslam Cumhuriyeti Merkez Bankası (Bank-e Merkezi-ye Cumhuri-ye İslami-ye İran) ifadesiyle basılan 5000 riyal değerindeki banknot örneklerine benzer şekilde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. İkona sanatında manipülatif öğeler somut ve soyut örnekler sunmaktadır. Yazarlar, sembollerin, duvar yazılarının, flamaların, afişlerin, sinematografik anlatımların nasıl bir kurgu ortaya koyduğunun özetlenmesi için zamana yayılan bir algılama sürecinden geçildiğini vurgulamışlardır. İncelenen onlarca resim, afiş, kitleyi psikolojisini keşfetmeye, harekete geçmeye, seferberliğe ve eylemi üstlenmeye sevk ederken, düşman algısını etkilemeyi amaçlamaktadır. "Amerika – Büyük Şeytan (Şeytan-e Bozorg)" söylemleri ışığında etüt edilmesi amaçlanan toplumsal psikoloji kırılmalarına rağmen mitsel anlatının sembollerini kaybetmemeyi hedefleyen bir iktidar mekanizmasının etkisi altında kalmıştır. İran Devrimi'nin ve savaş döneminin çöküntüsü büyük bir muhasebe yapılarak şeytani dış güçlere mal edilirken, tarihi gerçek flulaşan bir gerçek statüsünde kalmıştır. Buna rağmen, propagandanın başarısı halka flu gerçekliği mutlak gerçeklik olarak yansıtmaya çalışmasından ileri gelmiştir.⁷

⁶ A.g.e., sf. 26-33.

⁷ A.g.e., sf. 34.

Eserin dördüncü bölümünde “İmgesel Altyapı” başlığıyla hikâyesi olan resimler yorumlanmaktadır. Referans çerçevesi ana başlığı altında devam eden beşinci bölümde ise “Muharrem Yeniden İnşa Edildi” başlığı altında görsel malzemeler eşliğinde “tavziye”nin yeniden inşasına yönelik anlatımlara yer verilmiştir. Matemler, Şiilik inancının toplumsal hayattaki yansımalarıdır. Tören alaylarında binlerce insan ellerini yumruk yaparak isyanı haykırırlar. Göğüslerini döven eller hem fotoğraflarda hem de duvar yazılarını süsleyen, imge dünyasını güçlendiren çizimlerde dikkat çekmektedir. Bir posterde “Kelime-i Tevhid” eşliğinde gökten, meydanları dolduran kalabalıklara hitap eden ve onların “rehberliği”ni üstlenen Ayetullah Ruhullah Humeyni görülmektedir.⁸ Bu açıdan bakıldığında devrimin Muharrem Matemî olarak bilinen ve İslam tarihinde Kербela vakasına referans verilen anma törenlerinin yeniden üretimi için çok etkili ve hareketli bir sürecin sahnesi olduğu anlaşılmaktadır. Devrim hem bu sahnedir; hem de sahnenin kuruluşunda söz sahibi olan toplumsal kesimlerin ortak paydasıdır. Yazarlar, devrim sürecinin her gününün matem mantığında yeniden inşaya konu olduğunu, kitlelerin ortak paydaları arasında makul bir çizginin Kербela anmasıyla yakalandığını vurgulamışlardır. “Zamanın Yezid’i Şah Muhammed Rıza Pehlevî” nidalarının yanlış politikaların haykırıldığı, bu politikaların listesinin verildiği bir anlatıma konu olduğu sıklıkla görülmüştür.⁹ Kitabın en çarpıcı görselleri arasında “kan feda edilmesini anlatan çizim” Kербela referansının ne kadar etkili olduğunu açıkça göstermiştir.

Çalışmanın beşinci bölümünde “İslami Devrim’in Retorik İnşası” başlığı altında “İslami püritenizm” ya da “nativizm” şeklinde kültürel korumacılığa yaslanan bir retorikten bahsedilmektedir. Bu retorik savunmaya, rejimin kültürel değerlerini korumak için silahlanmaya kadar yoğun bir mücadeleyi ortaya koymaktadır. Zaman zaman anonim kahramanlar ışığında halkın özdeşleştirileceği düşünülmüştür.

Altıncı bölüm dilbilimsel mesajların sembolleşmesinde dini söylemin çok boyutlu kullanımından örnekler sunmaktadır. Yedinci bölümde ise “Kara ve Kanlı Grafitiler” Duvara Yazı Yazmanın neden önemli olduğunu/olabileceğini vurgulamaktadır. Daha sonra yazının ters çevrilmesinin bile belirli bir anlam taşıyabileceği ve kontekste göndermeler yapılan bir anlatım tarzının ortaya çıktığından söz edilmiştir. Buraya kadar şahadet, şeytani yönlerine vurgu yapılan emperyalist Amerika ve emperyalizmin uzantılarını oluşturan güçlere tepkiler temel

⁸ A.g.e., sf. 70.

⁹ A.g.e., sf. 71.

söylemi şekillendirmiştir. Tüm söylem ve pratiğin merkezinde bağımsız ve gücünü yalnızca İslami Cumhuriyet tasavvurundan almaya başlayan bir mücadele yer almaktadır. İran-İrak arasında başlayan, gittikçe karmaşıklaşan emperyalist propagandaya karşı zırhlı bir propagandanın profesyonel anlatımı bir zaman sonra kendine yeni bir yer sağlamaya başlamıştır. Merkezden uzaktaki pek çok bölgede, hem Hazar Denizi kıyı bandında, hem de Tahran'ın uzak yerleşimlerinde İran'ın güneye doğru yayılan geniş topraklarında pek çok büyük ya da küçük kentte evlerin duvarları devrimci siyasal anlatının sanatını yansıtan performans mekânlarına dönüşmeye başlamıştır. Sekizinci bölümde ise “Devrimsel Okur-Yazarlık” “İslami Eğitimin Geliştirilmesindeki Tipik Propaganda” başlığıyla ele alınmaktadır. Bu bölümde temel sorunsal İslami eğitimin başarı marjını konu alan bir anlatımdan ileri gelmiştir. Bu çerçevede şahadet kavramı öne çıkarılmış, vatan, millet anlayışı dini söylem ve pratik ışığında anlatılmak istenmiştir.¹⁰ Eserde dokuzuncu bölümde “Hükmeden Resimler” başlığı altında propagandanın yer yer iç unsurlardan ve kültürden beslendiği, zaman zaman da dış unsurlara referans verildiği anlatılmıştır. Referans Çerçevesi olarak adlandırılan ikinci ana bölümde onuncu bölüm Başlık ve İçerik Arasında başlığını taşımıştır. On birinci bölüm ise “Hareketli Resimler” başlığını taşımaktadır. On birinci bölüm “Propaganda Aracı Olarak Devrim Sineması” alt başlığını taşıırken, On ikinci bölümde “Propaganda Aracı Olarak Kağıt Para” ele alınmıştır. On üçüncü bölümde “Habercilerin Hedefe Tez Varışı” “Devrimci Bir Amaca Sahip Pullar” şeklinde ele alınmıştır. Daha sonra on dördüncü bölümde “Masumluk Seremonisi” mektuplar yoluyla samimiyetin nasıl ortaya konulduğu anlaşılmaya çalışılmaktadır. Karanlık, belirsiz bir süreçte propaganda halkı etkileyecek tüm malzemedir, sesleniş örneğindeki tüm anlatımlardan yararlanmaktadır. Tarihimizin Günleri bölümünde “İran/İslam/Hristiyan Takviminin Yeniden Yapılandırılması” başlığı altında Fransız Devrimi'nden, Sovyet Devrimi'ne kadar devrimci anlatının merkezinde bir yere konumlanan tarih ve ölçeğinden örnekler verilmesi amaçlanmıştır. Necef'te sürgün yıllarında 1970'lerin başlarında 2500 yıllık İran monarşisinin geleneksel kutlamaları İranlı ideologlar tarafından Mekke'den Medine'ye göç yerine (MS 622) antik çağa, Pers Kralı Kiros'un taç giyme törenine kadar geriye götürülmüştür. Tarihsel derinlik araştırmacılar için yanıltıcı bir ölçeğe dönüşmeye ve siyasal polemiklerin üstü örtülü olarak gündeme gelmesine neden olmuştur.¹¹

¹⁰ A.g.e., sf. 90-98.

¹¹ A.g.e., sf. 251.

“Referans Çerçevesi” başlıklı ana bölümde son olarak, on beşinci bölüm, “gerekenlerin yapılması” için “Humeyni ve Propaganda” alt başlığıyla hazırlanmıştır. Tam da savaşa doğru çekilen bir ülkenin devrimci geçiş süreçlerinin propaganda malzemesinin yığıntıya dönüştüğü dönem 1979 yılının ortalarından 1980 yılı sonlarına kadar gelişen süreci kapsamaktadır. Propaganda kapsayıcılığı hedefleyen, çocukların ellerine silahlar verebilen, bombaların sergilendiği tezgahların başlarında çocukların fotoğraflarından gizli bir kolaj oluşturabilen bir bakış açısının ötesinde zihinsel dünyaya nüfuz eden ve sanatsal üretim kapasitesini biçimlendirecek kadar iddialı bir müdahaledir. Propaganda bu yönüyle sadece zihin dünyasının çizgilerini yansıtan ve çocukların haykırışlarını da ifade eden travmatik süreci kapsamadığı gibi, yazarların afiş, plakat, poster gibi kelimelerle anlattığı duvarlara, panolara asılan posterler, duvar yazıları, takvim, para, radyo yayını, kasetler gibi pek çok anlatım aracıyla da sınırlı değildir. Sade bir örnekte Humeyni'nin sürekli güncellenen mesajlarından birine rastlanmaktadır: “Allah için yayın çünkü propaganda çok önemlidir... Bir şey radyoda veya televizyonda söylendi ve yayınlandıysa bilirsiniz ki etkisi tüm ülkeye yayılır, hatta sesinin ulaştığı her yere. Artık bu organın ülkenin genelinde kullanıldığının farkındasınız, köylerde ve şehirlerde, çocuklar ve yetişkinler tarafından. Bu, diğer haber ve medya çeşitlerinden farklıdır. Radyo ve televizyonu diğer kitlesel iletişim formlarıyla da bir tutmamalıyız. Bunların öyle bir özelliği vardır ki 2 3 ya da 4 yaşındaki çocuklardan yaşlı adamlara kadar herkes ona bakar ya da onları dinler ve ruhlarında bir etki bırakır. Herkes (radyo ve televizyondan) etkilenir. Bildiğiniz gibi, radyo ve televizyonun İran'da başlangıcından itibaren bu organlar, kendilerinde olduğu gibi süper güçlere bağımlı yaparak İran'ın onuruna en büyük zararı verdi. Bu oğlanın (yani Şah'ın) hükümdarlığı sırasında, bu organları yozlaşmayı yaymak için babasından daha çok suiistimal etti... Allah korusun, hükmetmeye birkaç yıl daha devam etseydi, İran'a veda etmek zorunda kalacaktık. Bu organlarda söylenen tek bir kelime, tek bir cümle çarşıda karşılıklı yaratmaya yeter... Bu organlar, problemlerin detaylıca farkında olan bilgili insanların kontrolünde olmalıdır...”¹² Konuşmaların akışından da izlendiği üzere, kitle psikolojisinde çocuklardan hiçbir biçimde vazgeçilemeyeceği daha estetize bir üslupla anlatılmaya çalışılmaktadır. Yer yer estetik anlatım tercihlerinin kırılmaya başlandığı da görülmektedir. Sonuçta referans verilen çerçeve İslami kimlik kazandırılmaya çalışılan

¹² A.g.e., sf. 264.

devrimin çocukları da ön sıralarda propaganda savaşına sürükleyebileceği kadar etkili bir mücadeleye işaret etmiştir.

Üçüncü ana bölüm “Savaş” başlığını taşır. “Kelimelerin Savaşı-Savaş ve Fedakârlık Üzerine Humeyni'nin Sözleri” alt başlığında, . İkinci alt bölüm “Savaş Yolunda – Cephe Pankartları” başlığı altında “Endoktrinasyon Bürosu”nun etkili çalışmalarına, İran-İrak Savaşı sırasında İran Silahlı Kuvvetleri'nin “neredeyse her biriminin kadrolu bir subayın ve bir din adamının emrine sokulduğuna” değinilmiştir.¹³ Cephede canlarını siper ederek Katyusha roketlerinin büyük tahta kasalarının (her biri üç metre genişliğinde) kullanılmasıyla büyük bir pankart hazırlayan, cephede propaganda örneği sergileyen askerlerin tanıklıkları tam bir arşiv niteliğindedir. Duvarlar konuşur; devrimin dağarcığını oluşturan geniş bir yelpazede ayrıca başka bir dağarcığa ulaşılmaktadır. Bu dağarcığın inşasına İslami kimlik kazanmakta olan İran Devrimi'nin lideri Ayetullah Humeyni tek başına katkıda bulunmasa da, ön planda olan, en çok referans verilen isim orduyu, dini inancı kutsayarak kan ve savaş çağrılarını ışığında halkı seferberliğe yöneltmektedir. İlerleyen İslam başlıklı bölüm savaşın İslami rejimin konsolidasyonunda rolünü değerlendirmektedir. Alt başlığında “İslami Devrimi İhraç Etmek” ifadesiyle “tabligh” ya da propagandanın nasıl etkili olduğu gerçeği ortaya konulmuştur. Devrim, sadece İran ülkesinin sınırlarına hapsedilecek bir gerçeklik ve toplumsal anlam arayışı değildir; ideologlar tarafından evrenselliği vurgulanan devrimin en kısa sürede başka coğrafyalara ihraç edilmesi gerektiğinden söz edilmiştir.

Sonuç bölümü, “Devrim, “Referans Çerçevesi” ve “Savaş” başlıklı ana bölümlerin ardından son değerlendirmeleri okurların dikkatine sunmaktadır. Bu bölümün alt başlığı inkânları sorgulanan “Devrimci Bir Göstergebilimin İnşası” şeklinde verilmiştir.¹⁴ Devrimlerin sosyolojik analizinde yorum skalasının ne kadar geniş olduğuna inanılırsa inanılsın, 1979 İran Devrimi'nde görüldüğü üzere, imleyen ile imlenenler arasında yeni bağlantı antlaşmaları için yeniden görüşme sürecinin devam ettiği; fakat “politik bir kültürün işaretlerinin muhtemel yönetiliş şekillerinin açık uçluluğuna yapabileceği yatırımın doğal limitlerinin olduğu” görülmüştür. Clifford Geertz'in kültürel antropoloji literatüründe gösterdiğim biçimiyle “temsilci sembollerin herhangi bir münferit birimi ya da toplu kümesi aracılığıyla”, “belirli bir toplumun baskın kültürüne en güvenilir erişim” elde edilmektedir. Bu çerçevede çalışma 1979 İran Devrimi'nin politik

¹³ A.g.e., sf. 282.

¹⁴ A.g.e., sf. 302-308.

kültürü yeniden tasarlayacak ölçüde etkili olduğu bir dönüşüm sürecinin aktif ya da pasif sembollerine odaklanmayı tercih etmiştir. Yazarların da belirttiği üzere “o devrimin altındaki en yakın işaret kültürünü ideolojik olarak yeniden yapılandırmayan hiçbir politik devrim yoktur. Devrimler, harekete geçiren işaretlerin başarılı kayıtlarının politik antenleridir”.¹⁵ Bu çerçevede çalışma politik kültür açısından yeniden tasarımın önemini vurgulamaktadır. Bu yeniden tasarım belirli bir bağlamda biçimlendirilmeye çalışılsa da, tam bir formüle bağlanamaz; uygulama süreçlerinde mutlaka farklılıklar söz konusudur. Politik kültürü ön kabuller içinde ele almaksızın, belirli bir ciddiyetle kurgulayan İran Devrimi'nin öznelarını oluşturan ana sınıfsal yapılar ideolojik etkilerin kaçınılmaz biçimde kullanılmasını 1979'dan 1980'li yıllara çok yoğun biçimde yaşamışlardır. Sembollerin kullanılmasında “devrimci ideolojinin kapsayıcılığı hedeflenir”. Aynı zamanda yönlendirme de önemlidir. “Devrimci ideolojiler, içerisinde bütün bilgi ve hissiyatın, bütün anlayış ve anlamlandırmanın mümkün olduğu yeni işaret bilimsel kurumun mimarlarıdır”. Bu tasarımda kültürel sembollerin bir sahnenin anlamlandırılmayı bekleyen, geniş halk kitleleri tarafından belirli bir bağlamda özümşenen ve yorumlanan unsurlar olmaları amaçlanmaktadır. Renkler, şekiller, duvar yazıları, gazeteler, radyo, televizyon, pankartlar, plakat da denilen afişler ya da posterler, pano gibi araçlar yoluyla siyasal söylemin yönlendirilmesi, politik kültürün bir bayrak gibi işlenmesi amaçlanmıştır. Vülgerize olsun ya da olmasın, gündelik hayatın tarihine yansıyan araçlarda, tüketim malzemelerinde çocuklar da dâhil olarak toplumun tüm kesimleri hedeflenmiştir. Sakız ambalaj kâğıdına “İslam savaşçılarına selamlar olsun, Amerika'ya Ölüm” yazıldığı dikkat çekmektedir.¹⁶ Dünya çapında yansımaları olan “Amerika - Şeytan-e Bozorg” söylemi, “Merg Ber Amerika” yani daha ince bir ifadeyle küresel anti-emperyalist yazın ve söylemde yer bulan “Kahrolsun Amerika” çağırısı ışığında “anti-emperyalist” damarı oluşturmuştur. 20. yüzyılın, “anti-emperyalist siyasal söylem ve politikası”nı yakalayarak ilerleyen İran Devrimi, 1979'dan 1989'da Ayetullah Humeyni'nin vefatına kadar kritik süreçlerden geçmiştir. İşte, bu çalışma kapsamında devrimin inşası, politik kültürün yeniden tasarlanması, duvar yazılarında olduğu gibi Şahlık rejiminin ve tarihsel mirasının ters yüz edilirken, bazen göstermelik, bazı zamanlar da gerçekçi çizgilerde alaşağı edilmesi yolundaki uygulamalar anlatılmıştır.

¹⁵ A.g.e., sf. 304.

¹⁶ A.g.e., sf. 307.